

UOT 336.71

Aynur Həsən qızı MƏMMƏDLİ
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
E-mail: mammadli-2012@mail.ru

MALİYYƏ XİDMƏTLƏRİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi - maliyyə xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin öyrənilməsinə yönəlmişdir.

Tədqiqatın metodologiyası - müqayisəli təhlil və məntiqi ümumiləşdirmə üsullarından istifadə olunmaqla işlənmişdir. Məqalədə yeni rəqabətqabiliyyətli iştirakçılar, investisiya davranışını riskdən çıxarmaq, habelə artan tənzimləmə və uyğunluq sıxlığı səbəbindən artan xərc bazası mənfəət marjalarını əvvəllər heç olmadığı kimi təzyiq altına salmaq, marjaları qorumaq və artırmaq niyyətində olan bank təşkilatları üçün müasir təkmilləşmə istiqamətləri və bu istiqamətlərə uyğunlaşdırmalar müəyyən edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - müasir təkmilləşmə istiqamətlərinin xidmətlərə uyğun olaraq səmərəliliyi qeyd olunmuşdur və bu sahədə təkliflər verilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri - maliyyə xidmətlərinin inkişafı istiqamətində görüləcək işləri təkmilləşdirməklə bağlı təkliflər verilmiş və maliyyə inklüzivliyinin təmin edilməsi istiqamətində görülmüş işlər qabardılmışdır.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - maliyyə xidmətlərinin müasir təkmilləşdirmə istiqamətlərindən istifadə etməklə qarşıya çıxan iqtisadi problemlərin həllində məqsədə müvafiq şəkildə yararlanmaqdan ibarətdir. Həmçinin məqalədə baxılan problemlərin həlli üzrə dünya təcrübəsi tədqiq olunmaqla müasir dövrün tələblərinə uyğun yanaşmalar formalaşdırılmışdır. Maliyyə xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi müasir dövrdə Azərbaycanın bank sektorunda önəmli əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, vətəndaşların sosial xidmətlərə əlçatanlılıq səviyyəsinin yüksəldilməsi onların rifahının yaxşılaşdırılması yolunda mühüm rol oynayır.

Açar sözlər: *maliyyə, xidmət, təkmilləşmə, istiqamət.*

Giriş

Maliyyə sistemi böyümə və inkişaf üçün əsasdır. Maliyyə sistemi nəinki sağlam və sabit olmalıdır, həm də o mənada dayanıqlı olmalıdır. Buna görə də davamlı inkişafa nail olmaq üçün maliyyə sistemini dayanıqlı inkişaf məqsədləri ilə əlaqələndirmək lazımdır. Maliyyə texnologiyaları şirkətləri tərəfindən yeni maliyyə xidmətlərinin son zamanlarda ortaya çıxması və sürətli böyüməsi davamlı rəqabət üstünlüyü əldə etmək üçün bank institutlarını əməliyyat innovasiyasına doğru sövq etmişdir.

Dünyada olduğu kimi bank sektorunda sektorun gələcəyi rəqəmsal texnologiyalara qoyulan investisiyalarla formalaşacaq. Növbəti plan dövründə sahibkarlıq və innovasiya oxları ətrafında formalaşacaq. Maliyyə texnologiyası (fintech) tətbiqləri üçün yeni imkanlar təqdim edə biləcək maliyyə ekosisteminə sahib olmaq onun real iqtisadiyyata töhfəsini də artıracaq. İdarəetmə konsaltinqi, mühasibatlıq və hüquq kimi sektorlar maliyyə sektoru ilə əlaqəli peşəkar xidmətlər (maliyyə xidmətləri sektorunu dəstəkləyən ikinci dərəcəli sektorlar) kimi daxil edilir və bu xidmətlər sektorun inkişafına mühüm təsir göstərir. Sözügedən xidmətlər, yaratdığı iş həcmi, məşğulluq və maliyyə sektorunun sağlamlığına təsiri kimi töhfələr nəzərə alınmaqla hesabat çərçivəsində ortaya qoyulur [1].

Növbəti illərdəki dövr dünya üçün demoqrafik imkan pəncərəsini əhatə edir ki, bu da əmək qabiliyyətli əhalinin, yəni məhsuldar əhalinin artması deməkdir. Bu dövrdə düzgün məqsəd və hədəflər müəyyən edilərsə və bu məqsədlərə çatmaq üçün düzgün siyasət və uyğun üsullar tətbiq olunarsa, maliyyə sektorunun optimal struktura çatması mümkün olar.

Banklararası pul bazarının iki seqmenti mövcuddur: vahid ticarət platformasına əsaslanan mü-təşəkkil bazar və sövdələşmələrin telefon vasitəsilə aparıldığı qeyri-mütəşəkkil bazar. Maliyyə ba-zarlarında şəffaflıq və likvidliyin təmin olunması baxımından mütəşəkkil banklararası pul bazarı-nın inkişafı vacibdir.

Artım meyillərinin banklararası pul bazarlarında müşahidə olunmasına baxmayaraq burada aparılan əməliyyatların həcmi kiçikdir və bu pul bazarının məhdud hissəsini təşkil etməklə diqqəti cəlb edir. Azərbaycanda Mərkəzi Bank tərəfindən mütəşəkkil banklararası pul bazarının formalaş-dırılması və inkişafı istiqamətində bir sıra addımlar atılmışdır. Belə ki, Mərkəzi Bankın təşəbbüsü ilə təminatlı pul bazarı seqmenti yaradılmışdır. Lakin banklar arasında olan inamsızlıq, bazar va-sitəçilərinin olmaması, təminat çeşidlərinin məhdud olması kimi amillər bazarın aktivliyinin məh-dudlaşdırılmasında mühüm rol oynayır. Müasir dövrdə bank sistemində sağlamlaşdırma və res-trukturizasiya proseslərinin başa çatmaması banklar arasında inamsızlığın artmasına səbəb olmuş-dur. Banklar arasında olan inamsızlıq problemlərinin aradan qaldırılması istiqamətində tədbirlərin görülməsi üçün Mərkəzi Bank tərəfindən bir sıra təkliflər irəli sürülmüşdür. Həmçinin qiymətli kağızların həcmi və çeşidinin məhdud olması bazarın inkişafına mənfi təsir göstərir. Likvid qiymətli kağızlar bazarının inkişafına dair tədbirlərin görülməsi bank sektorunun inkişafı istiqamətində atılan mühüm addımlardandır.

Maliyyə inklüzivliyinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində görülmə işlərin əhəmiyyətinin artırılması

Məqsəd təklif tərəfində yeni biznes modellərinin maliyyə ehtiyaclarını aşağı xərcə qarşılamaq-dır; tələb tərəfində etibarlı qurumlar vasitəsilə əmanət sahiblərinə müxtəlif xarakterli maliyyə alətlərinin təklif edilməsidir. Beləliklə, resursları həm kiçik/mikromiqyaslı startap layihələrinə, həm də irimiqyaslı investisiya layihələrinə yönəldə bilən güclü institusional struktura malik maliyyə sektoru olmalıdır [2]. Bu çərçivədə ölkənin iqtisadi, səmərəli və təsirli şəkildə böyüməsini dəstəkləmək üçün maliyyə sektoru üçün lazım olan siyasətləri dörd başlıq altında toplamaq mümkündür:

1- Real sektorun maliyyələşdirilməsində maliyyə sektorunun səmərəliliyi və maliyyə məhsul-larının müxtəlifliyi artırılmalıdır.

2- Maliyyə sektorunda institutların və alətlərin müxtəlifliyi və səmərəliliyi normativ sənədlərlə dəstəklənməlidir.

3- Fintech ekosistemi inkişaf etdirilməlidir.

4- Maliyyə inklüzivliyi artırılmalıdır.

Gəlir səviyyəsi ilə yanaşı, maliyyə sektorunun qarşısında duran əsas məhdudiyətlər, dünya üzrə maliyyə imkanları ilə bağlı problemlər var, maliyyə savadlılığı və qurumları haqqında məlu-matlılıq aşağı səviyyədədir, düzgün büdcə tərtib olunmadığı üçün yığılma səviyyəsi qeyri-kafidir [3]. Mövcud əmanətləri qeyri-optimal investisiyalara yönəltmək, bəzi əmanətləri qeydiyyatsız saxlamaq, yaranan resurs problemini əlavə etmək lazımdır.

Bu çərçivədə maliyyə istehlakçılarının maarifləndirilməsi, onların maliyyə məhsulu seçim-lərinə çıxış imkanlarının artırılması, maliyyə istehlakçı bazasının inkişafı və qorunması zəruridir.

Universal bank, nəzəri tərifinə görə, vahid korporativ struktur daxilində bütün maliyyə xidmətlərini istehsal edə və yaya bilər. Praktikada universal banklar bir şirkət daxilində kommersiya və investisiya bankçılığının istehsalını və bölüşdürülməsini təmin edən maliyyə institutlarıdır [4]. Bəzi universal banklar da sığorta təklif edirlər, lakin ayrı bir şirkət vasitəsilə xidmət göstəririlər [5].

Universal banklar təkcə nəzəri tərifinə görə deyil, əyani olaraq maliyyə xidmətlərinin təkmil-ləşdirilməsi istiqamətində son olan bütün müasir xüsusiyyətləri özündə cəmləyən struktur forması əmələ gətirən bir sahədir.

Təsəvvür edək ki, bir bank digərindən aşağı qiymət bazasına malik qlobal çoxfunksiyalı rəqəm-sal bankdır. Müştərilər mobil telefonlarından öz hesablarına göz gəzdirir, mobil cihazlarından ek-rana toxunmaqla ödəniş edir və əmanətlərini birjada satılan indeks portfelinə köçürürlər.

Pulsuz transsərhəd ödənişləri olan alətlər istifadə olunur (əmanət məqsədləri və süni intellekt sistemi tərəfindən seçilir). Təsəvvür edək ki, aşağı resurs tələbləri və tez bir zamanda yeni

xidmətləri inkişaf etdirən, qanunlara uyğunluqda şəffaflığı təmin edən, fırıldaqçılıq itkilərini məhdudlaşdırmaq üçün süni intellektdən istifadə edən və kriptovalyutalarla valyuta risklərini hedcinq edən yüksək çeviklik səviyyəsinə malik rəqabətqabiliyyətli bankla qarşılaşırıq.

Belə bir rəqib hazırda mövcud deyil. Ancaq bir neçə il keçəcək və təsvir olunan vəziyyət reallığa çevrilə bilər.

Maliyyə xidmətlərinin inkişafı istiqamətində xarici ölkələrin praktikasının tətbiqi istiqamətlərinin nəzərdən keçirilməsi

Maliyyə xidmətləri sektoru son bir neçə ildə yeni texnologiyaların yaranması və inkişafı ilə əlaqədar bir sıra böyük dəyişikliklərə məruz qalmışdır. Bir çox rəhbər işçilər ümid edirlər ki, onların İT departamentləri səmərəliliyi artırır və unikal innovasiyalar inkişaf etdirir, eyni zamanda xərcləri azaltmaqla və köhnə sistemlərə dəstəyi qoruyub saxlayacaq.

Bu arada, FinTech startapları qurulmuş bazarları zəbt edərək, sıfırdan hazırlanmış və ənənəvi sistemlərin yükündən azad edilmiş müştəri dostu həlləri ilə liderlər kimi ortaya çıxırlar. Müştəri gözləntiləri artıq digər sənaye sahələri tərəfindən formalaşdırılıb. Buna misal olaraq indi daha yaxşı xidmət, istənilən kanal vasitəsilə qüsursuz xidmət və investisiyadan daha çox gəlir əldə etmək üçün tələblər irəli sürülür. Tənzimləyicilər həmçinin sənayeyə olan tələbləri artırır və onların məlumat toplamaq və təhlil etmək qabiliyyətini dəyişdirəcək yeni texnologiyalar tətbiq etməyə başlayırlar. Bununla belə, dəyişmə sürətində azalma əlamətləri yoxdur.

Dünyanın ən böyük şirkətlərinin CEO-ları arasında aparılan son sorğular göstərir ki, texnoloji dəyişikliyin sürəti müxtəlif sənayelərdəki CEO-ları ən çox narahat edən məsələdir. Əslində, maliyyə xidmətləri rəhbərlərinin 70%-i texnologiyanın inkişaf tempindən narahat olduqlarını bildirib. Onların narahatlığının bir səbəbi inqilabi texnologiyanın yaranması ilə onun kütləvi bazara tətbiq olunduğu an arasında zamanın sürətlə qısalmasıdır.

Məsələn, telefonun ixtirasından ABŞ əhalisinin yarısının istifadə etməsinə qədər 76 il keçdi, smartfonlar isə gündəlik həyata 10 ildən az müddətdə daxil oldu. İndi biz blokçeynin notebookdakı diaqramdan geniş yayılmış texnologiyaya necə çevrildiyini müşahidə edirik və bu proses internetin ümumi qəbul edilmiş alətə çevrilməsi üçün lazım olduğundan bir neçə dəfə az vaxt tələb edir. Həqiqətən, texnoloji dəyişiklik geniş yayılıb və heç bir maliyyə institutunun bundan qorunmağı mümkün deyil. Dəyişiklik tempi sürətlənir və heç bir yavaşlama əlaməti yoxdur.

Maliyyə xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində görülən tədbirlərdən biri də insan kapitalının önə çəkilməsidir. Bank sektorunun inkişafı və digər qarşıya qoyulan hədəflərə nail olmaq üçün ali təhsil müəssisələri, özəl təlim mərkəzləri, həmçinin tənzimləyici qurumlar və bazar iştirakçıları vasitəsilə yüksək bilik və bacarıqlara malik mütəxəssislər yetişdiriləcəkdir. Müvafiq təlim-tədris mərkəzlərinin proqramlarında lazımi dəyişikliklər ediləcək və mütəxəssislərin fəaliyyəti qiymətləndiriləcəkdir. Təlim-tədris proqramlarına cəlb edilən iştirakçıların sayının artması nəticəsində maliyyə sistemində və maliyyə xidmətlərinin inkişaf etdirilməsində bilik və bacarıqlar xeyli yüksələcəkdir. Həmçinin müxtəlif sertifikatlaşdırma proqramları vasitəsilə maliyyə sektoru üçün ənənəvi və təkrarlanan əməliyyatların standartlaşması prosesi stimullaşdırılacaqdır. Fəaliyyət göstərən təlim-tədris mərkəzləri maliyyə sektorunda rəqəmsallaşma ilə bağlı son meyilləri nəzərə almaqla iştirak edəcək mütəxəssislərin texnoloji biliklərinin artırılmasını təmin edəcəkdir.

Maliyyə institutları intensiv İT xidmətlərini və gələcək uğurun əldə edilməsində onların köməyini səbirsizliklə gözləyirlər. İndi bir tərəfdən bütün dünyaya təsir edən makroiqtisadi tendensiyalar var, digər tərəfdən isə yeni texnologiyalar sektora ciddi təzyiq göstərir.

Inkişaf etməkdə olan ölkələr bank sistemlərinin dayanıqlığını artırmaq üçün minimum kapital tələblərini artırmalarına baxmayaraq dünya bankının yeni hesabatında qeyd olunduğu kimi, davamlı açıqlama və nəzarət imkanları problemləri bu ölkələrin davamlı bank sektoru göstəricilərinə nail olmasına mane olmaqda davam edir.

Kapital əmsalları aşağı gəlirli ölkələrdə xüsusilə yüksəkdir və bu, ümidverici əlamətdir ki, zəif nəzarət qabiliyyətinin olduğu bir mühitdə kapital risklərin azaldılmasında və sabitliyin təmin edilməsində mühüm rol oynaya bilər. Bundan əlavə, aşağı gəlirli ölkələrin 60 faizindən çoxu birbaşa

əmanətlərin sığortalanması sxemlərinə malikdir [6].

Bu, dizayn və icraya ən böyük tələbləri qoyur, çünki əmanətlərin sığortalanması zəif institusional mühitdə qeyri-sabitliyə səbəb ola bilər. Hesabatda tənzimləyici tədbirləri hazırlayarkən ölkənin institusional mühitinin, nəzarət imkanlarının və bankların istifadə etdiyi biznes modellərinin nəzərə alınmasının zəruriliyi vurğulanır.

Qlobal miqyasda, böhrandan sonrakı dövrdə bank tənzimlənməsi daha mürəkkəbləşib ki, bu da şəffaflığın azalmasına, tənzimləyici arbitrajın artmasına və nəzarət resurslarının və potensialının yaradılması ehtiyacına səbəb ola bilər. Hesabat tənzimləyici islahatların iki sütununu təhlil edir:

1. Bazar intizamı maliyyə sabitliyini gücləndirməyə kömək edə bilər, lakin maliyyə böhranı bu sahədə ciddi problemləri üzə çıxarıb. Son on ildə 30-a yaxın ölkə böyük maliyyə institutlarına böhran zamanı vergi ödəyicilərinin vəsaitlərindən istifadə etmədən köməklik göstərməyə imkan verən qanunlar qəbul edib. Bununla belə, ciddi problemlər qalmaqdadır. Bank məlumatlarının yaxşılaşdırılması üçün çox az iş görülüb. Əmanətlərin sığortalanması sistemlərinin tətbiq dairəsi də kəskin şəkildə genişlənməmişdir. Dizayn və idarəetmə keyfiyyəti zəif olduqda, bu mexanizmlər bankları daha riskli davranışlara sövq edə bilər ki, bu da qeyri-sabitliyə səbəb ola bilər, xüsusən də adekvat nəzarət olmadıqda bu hallar kəskin şəkildə arta bilər.

2. Risklərin idarə edilməsində kapitalın tənzimlənməsi tədbirləri də mühüm rol oynayır. 159 ölkədə 20 000 bankın məlumatları göstərir ki, tənzimləyicilərin kapital adekvatlığı əmsalları – bankların kapitalı ilə risklə ölçülmüş aktivlər arasında nisbət - maliyyə böhranından sonra artıb. Eyni zamanda, bu, daha çox risk çəkisi daha aşağı olan aktivlərin istifadəsi ilə bağlı olub ki, bu da həmişə real riskləri etibarlı şəkildə əks etdirmir və böhran dövründə maliyyə sektorunun zəifliyini artırır.

Maliyyə sisteminin davamlılıq baxımından koordinasiya heç də mücərrəd anlayış deyil, çünki bu, artıq indi baş verir. Siyasətçilər və maliyyə nəzarətçiləri 21-ci əsrin ehtiyaclarına cavab verən səmərəli və dayanıqlı maliyyə sistemlərinin yaradılması ehtiyacına cavab verərkən “sakit inqilab” davam edir.

Qeyd edək ki, Azərbaycanın bank sistemi ənənəvi bank məhsullarının müxtəlif çeşidini təklif edən pərakəndə və korporativ banklardan ibarətdir. Korporativ banklar isə əsasən dövlət təşkilatlarına və iri özəl müəssisələrə xidmət edir. Pərakəndə banklar isə geniş əhali sektoruna xidmət edir. Mikro, kiçik və orta sahibkarlıq müəssisələrinin maliyyələşməsi üzrə ixtisaslaşmış institutların sayı azlıq təşkil edir.

“Təbii sərvət” və “təkrar emal dövrləri ilə yaşıl iqtisadiyyat” kimi anlayışlar artıq marjinal deyil və hazırda şirkətlər və milli iqtisadiyyatlar üçün iqtisadi strategiyaların və siyasətlərin əsasına çevrilir. Təmiz enerji dünyanın gələcəyinin enerji sisteminin əsası olacaq və şübhəsiz ki, bu çağırış çətin olsa da, prinsipcə keçid dövrü ilə əlaqələndiriləcək [7].

İndi getdikcə daha çox insan davamlı inkişafın maliyyələşdirilməsinin aktual problemini və maliyyə kapitalının məhsuldar, gəlirli və daha geniş mənada faydalı layihələrə yönəldilməsi zamanı yaranan imkanları dərk edir.

Bunun baş verməsi üçün maliyyə və kapital bazarları dayanıqlı şəkildə inkişaf etməlidir. İqtisadiyyatlarımız, cəmiyyətlərimiz və ətraf mühitimiz bir-biri ilə sıx bağlıdır. Bir sahənin üzləşdiyi problemlər həmişə digər sahələrə də təsir edir.

Ciddi ekoloji problemlər bütün dünyada insanların həyatını və dolanışiq vasitələrini getdikcə daha çox təhdid edir. Eyni zamanda, bu problemlərin həlli iqtisadi, sosial və ekoloji amillərin nəzərə alınmasını tələb edir. Ən çətin problemləriniz üçün inteqrasiya olunmuş həlləri dəstəkləmək heç vaxt bu qədər fəal olmamışdır.

Davamlı inkişafa keçidi təmin etmək üçün maliyyə sisteminin bütün potensialından istifadə etmək lazımdır. Hələlik yeni nəsil siyasət innovasiyası maliyyə sisteminə inklüziv, ekoloji cəhətdən davamlı iqtisadi inkişafın tələblərinə xidmət etməyə kömək etmək məqsədi daşıyır. Maliyyə və pul siyasəti və tənzimlənməsindəki bu yeniliklər, eləcə də daha geniş bazar standartları maliyyə sistemini tənzimləyən qaydalar və davamlı inkişaf arasında kritik əlaqə yaradır.

Davamlı inkişafın maliyyələşdirilməsi təbii kapitalı tükəndirən aktivlərdən kapital axınının kritik prioritetlərə yönləndirilməsini tələb edəcəkdir. Son onilliklər ərzində davamlılıq amillərinin maliyyə qərarlarının qəbuluna inteqrasiyasında müəyyən irəliləyişlər olmuşdur.

Maliyyə sistemi optimal şəkildə işlədikdə, investorlar qoyulmuş kapitaldan ən yaxşı (riskə uyğunlaşdırılmış) gəlir dərəcələrini əldə edirlər və borcalanlar maliyyələşdirmə xərclərini minimuma endirirlər.

Belə bir sistemdə iqtisadi resurslar ən məhsuldar investisiyalara ayrılır. Maliyyə sisteminin səmərəliliyinin artırılmasının digər əsas səbəbi sənaye bazasında maliyyə xidmətləri sektorunun çəkisidir.

Əksər inkişaf etməkdə olan və keçid dövrünü yaşayan ölkələrdə kapitalın toplanması tempinin sürətləndirilməsinə də ehtiyac var [6].

Buna görə də bu ölkələr istehsal imkanlarını gücləndirmək və istehsallarını yeni tələb strukturlarına uyğunlaşdırmaq üçün kifayət qədər və sabit uzunmüddətli maliyyə resurslarını ayıracaq şəkildə maliyyə sistemlərini təşkil etməli və idarə etməlidirlər. Bu yenidən tərif milli və regional bazarların artan rolunu da nəzərə almalıdır.

Müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq maliyyə xidmətlərinin intensivləşdirilməsi istiqamətlərinin nəzərdən keçirilməsi

Müasir dövrdə maliyyə xidmətlərini inkişaf etdirmək üçün maliyyə institutları, xüsusən də bankların sağlamlaşdırılması, maliyyə institutlarının likvidlik və kapitallaşma problemlərinin həll edilməsi, qeyri-ışlək aktivlərin restrukturizasiyası üzrə tədbirlər həyata keçirilir. Maliyyə sferasının inkişaf etdirilməsi üçün emitentlərin və investorların qiymətli kağızlar bazarında iştirakı üçün zəruri şəraitin yaradılması, infrastrukturun genişləndirilməsi və təşviqedic tədbirlərin dəqiqləşdirilməsi mühümdür. Həmçinin maliyyə institutlarının effektiv fəaliyyəti üçün kredit büroları kimi yeni infrastrukturların yaradılması və bunun üçün hüquqi çərçivənin təkmilləşdirilməsi nəzərdə tutulur. Maliyyə xidmətlərinin inkişaf etdirilməsində maliyyə sistemi üzrə daha mütərəqqi risklərin idarə edilməsi və bu istiqamətdə proseslərin istiqamətləndirilməsi, maliyyə xidmətlərində və hesabatlılıqda şəffaflığın artırılması, müştəriyönümlü xidmətlərin və rəqəmsallaşmanın dəstəklənməsi, nəzarət mexanizminin təkmilləşdirilməsi mühüm rol oynayır. Eyni zamanda, maliyyə xidmətləri sahəsində təhsil səviyyəsinin, istehlakçıların maliyyə savadlılığının və hüquqlarının qorunması istiqamətində tədbirlər görülür.

Məhsuldar investisiyaları stimullaşdırmaq söylərinin bir hissəsi kimi inkişaf etməkdə olan ölkələr və keçid dövrünü yaşayan ölkələr xarici kapital axınına ehtiyatlı və seçici münasibət göstərməlidirlər.

Bəzən aralıq və əsaslı malların idxalını maliyyələşdirmək üçün lazım olan bu axınlar tez-tez makroiqtisadi qeyri-sabitliyə, valyutanın bahalaşmasına və maliyyə bumu və büstünün alternativ fazalarına gətirib çıxarır.

İnkişaf etməkdə olan ölkələr və keçid dövrünü yaşayan ölkələr əsasən bölüşdürülməmiş mənfəət və bank krediti hesabına daxili maliyyə mənbələrindən daha çox istifadə etməlidirlər.

Müvafiq olaraq, iqtisadi siyasətin məqsədi milli iqtisadiyyata bölüşdürülməmiş mənfəətin investisiyasını təşviq etmək və bank sisteminin davranışına təsir etmək olmalıdır ki, kredit daha sistemli şəkildə istehsal fəaliyyətinə ayrılınsın. Bu, iş yerlərinin yaradılmasına, davamlı iqtisadi artıma səbəb olacaq və global iqtisadiyyatın şiltaqlıqlarına qarşı həssaslığı azaldır [7].

Uzun müddətdir ki, inkişaf etməkdə olan ölkələrə xarici kapitalın demək olar ki, istənilən axını sərfəli hesab olunurdu, çünki o, investisiyaların sürətini avtomatik artırmalı idi.

Bəzi hallarda, bu, doğrudan da, ya birbaşa, məsələn, tamamilə yeni obyektlərə investisiyalar, ya da dolaylı yolla, kapital mallarının idxalını maliyyələşdirmək üçün kreditlər vasitəsilə belə idi.

Bununla belə, son üç onillikdə özəl kapital axınına həddən artıq asılılıq makroiqtisadi və maliyyə qeyri-sabitliyini artırmış və uzunmüddətli artımı təşviq etməkdən daha çox maneə törətmişdir.

Əslində, xarici kapital axını əsasən istehlaka və ya spekulativ investisiyaya yönəldilib ki, bu da aktivlərin qiymətlərini həddindən artıq şişirdib, valyutanın bahalaşmasına və milli maliyyə sistemlərinin zəifləməsinə səbəb olub. Kapital daxilolmalarında yaranan boşalma və ya azalma tədiyyə balansına, dövlət və özəl sektorun maliyyələşdirilməsinə təsir göstərir.

Maliyyə xidmətlərində inteqrasiyanın bəlkə də ən ümumi tərifini ənənəvi olaraq üç əsas maliyyə sektorundan biri ilə əlaqəli maliyyə xidmətinin istehsalı və ya paylanması başqa bir sektor tərəfindən həyata keçirildikdə baş verir.

Bank sığortası, allfinanz, universal bankçılıq və maliyyə konqlomeratları kimi terminlərin hamısı inteqrasiyanın müəyyən formasını təsvir etmək üçün istifadə olunur. Bununla belə, bu terminlər müxtəlif insanlar üçün fərqli mənalar verə bilər, çünki terminologiya tam şəkildə qurulmamışdır.

Maliyyə xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərindən biri də sığorta sferasının inkişaf etdirilməsidir. Hazırda sığorta haqlarının ÜDM-ə nisbətinin aşağı olmasının səbəblərindən biri sığorta şirkətlərinin müəyyən sektorlar üzrə risklər haqqında tam məlumatlı olmamasıdır. Bu da sığorta şirkətlərini müxtəlif qruplar üçün fərqli məhsul təklifləri hazırlamaqda maraqlı etmir. Məsələn, kənd təsərrüfatı üzrə sığorta sahəsini inkişaf etdirmək üçün risklərlə bağlı xüsusi biliklərin olması tələb olunur. Qeyd edək ki, kənd təsərrüfatı üzrə sığorta sahəsi ən mürəkkəb və çətin sığorta segmenti hesab olunur.

Eyni zamanda, müasir dövrdə sığorta şirkətlərinin çoxu yüksək riskləri olan və ya investisiya qoyuluşu aşağı səviyyədə olan müəyyən iqtisadi qrupların və ya sektorların sığorta tələblərini qarşılamaq üçün məhsulların hazırlanmasına çox da maraqlı deyillər. Məsələn, sığorta şirkətləri kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri, həmçinin aşağı gəlirə malik fərdi təsərrüfatlara münasibətdə müfəllimləşmə səviyyəsi daha yüksək olduğu üçün ümumi risklərdən yayınmağa çalışırlar. Xüsusən də aşağı gəlirə malik fərdi təsərrüfatlar, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün sığorta xidmətləri üzrə maliyyə inklüzivliyinin zəif olması bu qruplarda sığortalanma səviyyəsinin aşağı olmasının başqa bir səbəbi kimi qeyd edilə bilər. Bu mənada, müştərək sığorta və mikro-sığortanı nümunə kimi göstərmək olar. Hal-hazırkı vaxtda yeni sığorta məhsullarının yaradılmasına ehtiyac vardır. Çünki sığorta bazarının genişlənməsi, əhəlinin sığorta təminatı olmayan hissəsinin sığorta məhsulları ilə əhatə olunması, maliyyə inklüzivliyinin təkmilləşdirilməsi və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinin dəstəklənməsi qarşıya məqsəd qoyulmuşdur.

Nəticə

Məqalənin yeniliyi universal bankların çox vaxt daha yüksək inteqrasiya dərəcəsini təmsil etmələrini ortaya qoyan xüsusiyyətlərdir. Maliyyə sisteminin fəaliyyəti daha dərindən dəyişdirilməlidir ki, yerli və xarici kapital onları məhsuldar fəaliyyətə həsr edəcək şirkətlərə və investitorlara ayrılısın.

Həm pul, həm də maliyyə sabitliyinə nail olmaq və maliyyə sektorunu real iqtisadiyyatın xidmətinə vermək üçün maliyyə sisteminin daha yaxşı tənzimlənməsinə ehtiyac var. Bu, məsələn, mərkəzi banklara, inkişaf banklarına və ixtisaslaşmış maliyyə institutlarına daha geniş və daha aktiv rol verməklə maliyyə sisteminin, xüsusən də bank sisteminin restrukturizasiyasını nəzərdə tutur.

ƏDƏBİYYAT

1. Z.F. Məmmədov, R. Rzayev. Bank işi və e-bankçılıq. Bakı-2003.
2. Ş.Abdullayev, R.Əsgərova. Bank işi. Bakı-2010.
3. M.Bağirov. Bank işi. Bakı-2003.
4. Z.F.Məmmədov. Finans iqtisadiyyatı. Bakı: Qanun, 2003. - 375 c.
5. Банковское дело. Учебник. М.: Проспект, 2008.
6. 1995 Issues of Measurement Related to Market Size and Macroprudential Risks in Derivatives Markets. Basle, Switzerland: Bank for International Settlements.

7. Gilbert, R.A. 1992 Implications of netting arrangements for bank risk in foreign exchange transactions. Federal Reserve Bank of St. Louis Quarterly Review 74(1):3-30.
8. Strateji Yol Xəritəsi. 6 dekabr 2016.
9. S.Məmmədov. Maliyyə. Bakı – 1997.
10. A.M.Kərimov və b. Maliyyə. Bakı – 2001.
11. N.Novruzov, X.Hüseynov. Maliyyə. Bakı – 2007.
12. V.Z.Zeynalov. Maliyyə. Bakı-2010.
13. Bəyalı Ataşov, Nurpaşa Novruzov, Elşən İbrahimov. Müəssisələrin maliyyəsi. Bakı-2009.
14. Z.F.Məmmədov. Beynəlxalq valyuta-kredit münasibətləri və xarici ölkələrin pul-kredit sistemi. Bakı-2003.
15. M.M.Bağirov. Banklar və bank əməliyyatları. Bakı-2003.
16. Z.F.Məmmədov, Ə.M.Abbasov, R.Y.Rzayev. Bank işi və Elektron Bankçılıq.
17. S.M.Məmmədov. Bank işi. Bakı-1997.
18. R.A.Bəşirov. Bank işi. Bakı-2016.
19. Dəmət Bağirov, Mirələm Həsənlı. Maliyyə.
20. E.M.Sadıqov. Bank əməliyyatları.
21. Z.F.Məmmədov. Bank fəaliyyətinin əsasları.
22. Maliyyə böhranı və antiböhran idarəetmə siyasəti.
23. M.C.Ataşiyev. Maliyyə menecmenti.
24. <http://www.e-qanun.az/>

Айнур Гасан кызы Мамедли
Докторант кафедры «Финансов и финансовых
институтов» Азербайджанского
Государственного Экономического Университета,
E-mail: mammadli-2012@mail.ru

Направления совершенствования финансовых услуг

Резюме

Цель исследования - сориентирована на изучение направлений совершенствования финансовых услуг.

Методика исследования - разработана с использованием методов сравнительного анализа и логического обобщения. В статье определены современные тенденции совершенствования и адаптации к этим тенденциям для банковских организаций, которые намерены поддерживать и увеличивать маржу, как никогда ранее, подвергая риску новоиспеченных конкурентоспособных участников, инвестиционное поведение, а также увеличенную маржу прибыли на базе затрат благодаря растущей плотности регулирования и соблюдения.

Важность исследовательского применения - эффективность современных показателей совершенствования в соответствии с услугами, и были сделаны предложения в этой области.

Результаты исследования - были высказаны предложения по совершенствованию работы в сфере развития финансовых услуг и усилена работа по обеспечению финансовой инклюзивности.

Оригинальность и научная новизна исследования - использование современных направлений совершенствования финансовых услуг для решения важных перед ними экономических проблем. Также на основе изучения мирового опыта решения проблем, рассмотренных в статье, сформированы подходы, соответствующие требованиям современного времени. Совершенствование финансовых услуг в настоящее время имеет важное значение в

банковском секторе Азербайджана. Таким образом, повышение уровня доступа граждан к социальным услугам играет важную роль в улучшении их благосостояния.

Ключевые слова: финансы, сервис, совершенствование, направление.

*Aynur Hasan Mammadli
PhD in Economics, Azerbaijan State Economics University
E-mail: mammadli-2012@mail.ru*

Improvement directions for financial services

Summary

The purpose of the research – focused at studying the improvement directions of financial services.

Research methodology - comparative analysis and logical generalization were used to describe as research methodology. To maintain and increase margins, modern improvements and adaptations for new competitive participants, banking institutions that intend to take the risk of investment behavior, as well as to suppress the growing cost base profit margins due to increased regulation and compliance density were identified in the article.

The significance of the research application - the success of modern areas of improvement in terms of services was highlighted and recommendations were given in the article.

Results and findings of the research- suggestions were made to improve future work in the development of financial services, and efforts to ensure financial inclusion were emphasised.

The research's originality and scientific innovation lies in its implementation to solving economic problems utilizing new ways for improving financial services. In addition, ways have been established in accordance with the requirements of modern times by examining the world's experience in overcoming the challenges addressed in the article. Nowadays' Azerbaijani banking business, improving financial services is critical. As a result, enhancing residents' access to social services is critical to improve their overall well-being.

Key words: finance, service, improvement, direction.